

ОГЛЯД ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ ДЛЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

У зв'язку з труднощами, яких зазнали внутрішньо переміщені особи (ВПО), особливо соціально незахищені особи та групи, при отриманні соціальних виплат, це керівництво має на меті надати огляд доступних видів державної допомоги станом на січень 2016 р., а також деякі рекомендації з акцентом на контрольовану Урядом територію.

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

Станом на сьогодні Уряд прийняв ряд законодавчих актів і поправок щодо запровадження державної допомоги та пільг для ВПО, а також розширив наявні види допомоги та пільги.

Грошова допомога:

- 1 жовтня 2014 р. Кабінет Міністрів (КМУ) прийняв **Постанову № 505**, яка передбачала виплату щомісячної державної адресної допомоги зареєстрованим ВПО для покриття витрат на проживання та комунальні послуги в розмірі до 884 грн (близько 40 доларів США) для працездатних осіб та 442 грн (близько 20 доларів США) для працездатних осіб, проте не більше 2,400 грн (109 доларів США) на одну сім'ю. Виплата щомісячної державної адресної допомоги була продовжена на 6 місяців (**Постанова № 212-VII** від 31 березня 2015 р.), сума виплати для інвалідів III групи підвищена до 1,074 грн (приблизно 49 доларів США) згідно з **Постановою КМУ № 95** від 11 березня 2015 р.
- Постановою КМУ № 535** від 1 жовтня 2014 р. впроваджено виплату одноразової грошової допомоги, яка складається з пожег від фізичних та юридичних осіб на підтримку населення, яке постраждало внаслідок конфлікту, та ВПО. Допомога в основному призначена для дітей-сиріт, чий батьки загинули в зоні проведення Антитерористичної операції (АТО), для сімей з недієздатними особами, сімей зі складними клінічними випадками, сімей з вагітними жінками та багатодітних сімей. Розмір допомоги становить один прожитковий мінімум. Розміри виплат коливаються в діапазоні від 1,176 грн до 2,352 грн (приблизно 53–107 доларів США) залежно від категорії, до якої належать отримувачі допомоги.
- Закон «**Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб**» № 1706-VII від 20 жовтня 2014 р. передбачає право ВПО на повторну реєстрацію та отримання соціальних та адміністративних послуг за місцем фактичного проживання, а також передбачає право на безоплатне тимчасове проживання впродовж перших шести місяців з моменту взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; сприяння у переміщенні рухомого майна; безоплатне перевезення на попереднє місце проживання у випадку повернення, а також забезпечення лікарськими засобами тощо. Проте механізм реалізації цього Закону відсутній.
- Постанова КМУ № 595** від 7 листопада 2014 р. призупиняє виплати пенсій та інших соціальних виплат на непідконтрольних українській владі територіях до відновлення повного контролю над цими територіями.

Особливі види допомоги для різних категорій ВПО:

- До деяких законів України було внесено поправки щодо державної підтримки учасників бойових дій, їхніх дітей, дітей, котрі втратили одного або обох батьків у зоні конфлікту, а також внутрішньо переміщених дітей в отриманні професійно-технічної та вищої освіти у вигляді повної або часткової оплати навчання; довгострокових кредитів на освіту під низькі відсотки; соціальних стипендій; безплатних підручників; вільного доступу до інтернету в державних та комунальних навчальних закладах; безкоштовного проживання в гуртожитках (**Закон № 425-VIII від 14 травня 2014 р.**). Проте ці поправки не були враховані в бюджеті на 2016 р.
- Згідно із **Законом № 1636-VII** від 12 серпня 2014 р. «Про створення вільної економічної зони „Крим“ та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» внутрішньо переміщені особи з території Криму звільняються від погашення іпотечного кредиту на майно, розташоване на території, котра після укладення такого іпотечного договору була тимчасово окупована.
- Закон № 1669-VII** від 2 вересня 2014 р. «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» встановлює заборону на стягнення штрафів за заборгованості із зобов'язань за кредитними договорами, а також заборгованості за житлово-комунальні послуги та заборону на нерухоме майно, розташоване на території проведення антитерористичної операції, яке на період її проведення перебуває у власності внутрішньо переміщених осіб або в іпотеці.

ДЕРЖАВНА ДОПОМОГА НА СЬОГОДНІ

- За даними Міністерства соціальної політики, сумарно, **705, 386** внутрішньо переміщені особи подали заяви на отримання щомісячної адресної грошової допомоги, і **661, 086 осіб** отримали допомогу за період з 1 жовтня 2014 р. до 25 січня 2016 р. Загалом, на банківські рахунки внутрішньо переміщених осіб перераховано **3,2млрд. гривень**.
- Згідно з **Постановою Кабінету Міністрів № 535**, усього 4,094 осіб, постраждалих від конфлікту, у тому числі ВПО, отримали допомогу від Міністерства соціальної політики (загальна сума в розмірі 6,2 мільйона гривень) за період з 1 жовтня 2014 р. до 1 грудня 2015 р.

- 13 січня 2015 р. прийнято **Закон № 85-VIII** «Про встановлення гарантій щодо захисту житлових та майнових прав громадян, які постраждали внаслідок конфлікту, та внутрішньо переміщених осіб, які передбачають погашення заборгованості з виплат заробітної плати, стипендій, пенсій, що утворилася внаслідок проведення антитерористичної операції», який встановив мораторій на примусовий продаж житла вказаних категорій населення, а також мораторій на нарахування та стягнення штрафних санкцій енергопостачальними компаніями у разі несвоєчасного здійснення платежів за спожиті енергетичні ресурси. Проте в бюджеті на 2016 р. не виділено коштів на впровадження положень цього Закону.
- 4 червня 2015 р. КМУ прийняв процедуру (**Постанова № 356**), згідно з якою держава повинна надати грошову допомогу дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, прийомним батькам, які були переміщені з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції.
- 8 липня 2015 р. Кабінет Міністрів затвердив **План заходів щодо працевлаштування та професійного навчання внутрішньо переміщених осіб** на 2015–2016 рр., який доручає профільним міністерствам створення нових робочих місць; сприяння отриманню професійно-технічної освіти та професійної (пере)підготовки та підвищення кваліфікації внутрішньо переміщених осіб; запровадження механізму одноразового відшкодування транспортних витрат на переїзд внутрішньо переміщених осіб до місця працевлаштування, якщо воно розташоване в іншому місті; надання одноразової допомоги підприємцям-початківцям (Постанова № 505 від 8 липня 2015 р.). Уряд виділив на реалізацію плану 21 млн грн (прибл. 954,545 доларів США). Постанова № 696 від 8 вересня 2015 р. забезпечує механізм виплати компенсацій працевдавцям, які наймають внутрішньо переміщених осіб.
- Того ж дня КМУ вніс поправки до процедури реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, спростивши набір документів, які внутрішньо переміщені особи повинні надати, щоб зареєструватися як безробітні (**Постанова № 473**). Міністерство соціальної політики України розробило механізм отримання дублікату трудової книжки для внутрішньо переміщених осіб, яку відтепер може видавати новий роботодавець за місцем переміщення (**Наказ №720/1642/5 від 6 жовтня 2014 р.**).

НЕЩОДАВНІ ПОДІЇ

- 11 листопада 2015 р. КМУ видав Розпорядження **№ 1156-р**, яке передбачає виділення суми в розмірі 49,5 млн грн для надання допомоги населенню, яке проживає в районах проведення антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях, зокрема 28 млн грн для Донецької та 21,4 млн грн для Луганської області для використання згідно з Порядком надання гуманітарної допомоги. Проте Розпорядження **№ 11-р** від 13 січня 2016 р. скасувало чинність попереднього Розпорядження у зв'язку з тим, що кошти на його виконання не були закладені в бюджет на 2016 р.
- 30 листопада 2015 р. Міністерство соціальної політики надіслало до Міністерства юстиції проект постанови про внесення поправок до Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам, згідно з якими з 1 січня 2016 р. передбачається підвищення розміру допомоги для внутрішньо переміщених осіб, зокрема для ВПО-інвалідів I і II груп, непрацездатних осіб (пенсіонерів, інвалідів III групи), неповнолітніх та дітей-інвалідів. Окрім того, Міністерство соціальної політики запропонувало підвищити суму виплат на одну сім'ю до 3,700 грн і не застосовувати це обмеження до сімей з ВПО-інвалідами, як дорослими, так і дітьми. У бюджеті на 2016 р. на здійснення соціальних виплат закладено 2,9 млрд грн, що на 700,000 грн менше, ніж у 2015 р.
- 2 грудня 2015 р. Кабінет Міністрів прийняв постанову про реалізацію (з 1 липня 2016 р. до 31 грудня 2017 р.) у Львівській, Полтавській та Харківській областях пілотного проекту, який передбачає надання підтримки ВПО і членам малозабезпечених сімей у пошуку роботи; надання безвідсоткової фінансової допомоги для організації підприємницької діяльності з терміном повернення в 1 рік; а також пропонування участі у громадських роботах (**Постанова № 1154**).
- 9 грудня 2015 р. КМУ вніс поправки до Постанови 505 (через Постанову № 1014), які спрощують порядок отримання допомоги для неповнолітніх внутрішньо переміщених осіб без супроводу. Заяву на отримання фінансової допомоги від імені неповнолітніх внутрішньо переміщених осіб без супроводу мають право подати близькі родичі (баба, дід, повнолітні сестра, брат, мачуха, вітчим). У випадку, якщо зареєстровані неповнолітні внутрішньо переміщені особи без супроводу не мають вказаних вище близьких родичів, які проживають на підконтрольній владі території, заяву на отримання щомісячної грошової допомоги від їхнього імені подає служба у справах дітей.
- КМУ прийняв **Постанову № 1094** від 16 грудня 2015 р. «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року». Програма передбачає ряд заходів для вирішення проблем ВПО. Проте додаткові кошти з бюджету на реалізацію Програми не виділені.
- 24 грудня 2015 р. **Закон № 921-VIII** вніс зміни до Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Серед змін, зокрема, поширення визначення внутрішньо переміщених осіб на іноземців та осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні; відміна необхідності поновлювати посвідчення внутрішньо переміщеної особи; скасування перевірки факту проживання та штампу Державної Служби України з надзвичайних ситуацій; дозвіл на реєстрацію як внутрішньо переміщених осіб за відсутності паспорта та відмітки про реєстрацію місця проживання, проте за наявності інших доказів проживання в Криму чи на непідконтрольній українській владі територіях. Завдяки безстроковому терміну дії посвідчення внутрішньо переміщеної особи такі особи зможуть уникнути припинення виплати пенсій, соціальних виплат та інших видів допомоги/послуг. Введення змін після улагодження всіх законодавчих питань очікується до 13 квітня 2016 р.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ГУМАНІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ОРГАНІВ ВЛАДИ

- Подаляша діяльність з адвокації щодо прийняття, внесення поправок і реалізації законів, які стосуються потреб внутрішньо переміщених осіб. Зокрема поправки щодо відшкодування та компенсації втрат майна на непідконтрольній території, які наразі перебувають на обговоренні;
- Інформування населення про можливість отримання державної допомоги для внутрішньо переміщених осіб для забезпечення рівного доступу для всіх внутрішньо переміщених осіб, що сприятиме прозорості та чесності процесу розподілу допомоги;
- Органи влади та гуманітарна спільнота повинні налагодити співпрацю із Державним агентством України з питань відновлення Донбасу та Урядовим уповноваженим з питань Автономної Республіки Крим для напрацювання комплексного механізму реагування на випадки внутрішнього переміщення згідно з Керівними принципами з внутрішнього переміщення.
- Проводити адвокацію щодо заснування спеціальної державної установи, відповідальної за співпрацю усіх державних структур та організацій, які працюють із ВПО.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАЛИШАЮТЬСЯ

- 15 червня 2015 р. Кабінет Міністрів України прийняв **Постанову № 427** «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505», згідно з якою публічне акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» («Ощадбанк») вважається уповноваженим банком, який відкриває поточні рахунки та приймає заяви внутрішньо переміщених осіб на отримання допомоги згідно з Постановою № 505. Це ускладнює і сповільнює процес подання заяв на отримання допомоги, оскільки внутрішньо переміщеним особам доводиться подавати заяву в банк, який перенаправляє її в Управління соціального захисту (УСЗ) для розгляду перед поверненням до заявника разом із коментарями (за наявності таких). Постанова також обмежує право внутрішньо переміщених осіб на вибір банку, послугами якого вони хотіли б користуватися.
- Недостатня поінформованість громадськості щодо державної допомоги**, яка надається за Постановою № 535, не дозволяє деяким внутрішньо переміщеним особам скористатися своїм правом на її отримання. Окрім того, відсутність розуміння питань щодо соціальних виплат і пільг може спричинити повернення внутрішньо переміщених осіб на територію, невідконтрольній владі.
- Згідно з **Постановою КМУ № 637 та 595**, особи, які проживають на невідконтрольній владі території, можуть отримувати пенсії та інші соціальні виплати тільки у разі переміщення на підконтрольній владі території, реєстрації як внутрішньо переміщеної особи та подання заяви на переведення пенсії/допомоги. Внаслідок таких розпоряджень багато людей змушені були зареєструватися як внутрішньо переміщені особи тільки для того, щоб і надалі отримувати пільги, на які мають права і які необхідні їм для життя, проте не пов'язані з переміщенням.
- Зв'язок між реєстрацією внутрішньо переміщених осіб та отриманням соціальної допомоги** згідно із законодавством щодо внутрішньо переміщених осіб впливає на деякі незахищені категорії внутрішньо переміщених осіб, які не можуть зареєструватися в силу своїх особливих потреб. Для того щоб отримати соціальні пільги, людям необхідно зареєструватися та проживати на підконтрольній владі території, що особливо складно для літніх людей та інвалідів.
- 16 жовтня 2015 р. **Касаційний суд** визнав Постанову № 595 Кабінету Міністрів України (в тій частині, яка стосувалася припинення виплат пенсій громадянам, які проживають на невідконтрольній владі території) незаконною та зобов'язав Кабмін поновити виплати. На сьогодні положення судового рішення поки ще не виконані.
- Наразі Уряд не прийняв жодних законодавчих актів стосовно виконання положень **Закону про внутрішньо переміщених осіб щодо надання безкоштовного тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб**; окрім того, Закон не містить положень про захист, відшкодування та компенсацію втрат майна. Деякі зміни до Закону про внутрішньо переміщених осіб наразі обговорюються у Верховній Раді. Зокрема вони стосуються прав щодо житла, землі та майна.
- Наразі не визначено, як **безстроковий термін посвідчень внутрішньо переміщених осіб**, передбачений Законом № 921-VIII, вплине на надання щомісячної адресної допомоги для внутрішньо переміщених осіб.
- Відсутня **система автоматичного переправлення соціальних послуг/допомоги** в межах підконтрольній владі території, а також немає системи, що дозволяє уникнути дублювання заяв, якщо допомога вже надається.

ОСНОВНІ ДОКУМЕНТИ/ЗАКОНОДАВЧІ АКТИ

- Закон України № 1207-VII від 15 квітня 2014 р. «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України № 588-р «Питання соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції» (11 червня 2014 р.);
- Закон України № 1636-VII від 12 серпня 2014 р. «Про створення вільної економічної зони „Крим“ та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України»;
- Постанова Кабінету Міністрів України № 505 від 1 жовтня 2014 р. «Про надання щомісячної адресної допомоги особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України, районів проведення антитерористичної операції та населених пунктів, зіткнення, для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг»;
- Постанова Кабінету Міністрів України № 535 від 1 жовтня 2014 р. «Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України, районів проведення антитерористичної операції»;
- Закон України № 1706-VII від 20 жовтня 2014 р. «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»;
- Постанова Кабінету Міністрів України № 595 від 7 листопада 2014 р. «Деякі питання фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей»;
- Закон України № 85-VIII від 13 січня 2015 р. «Про встановлення додаткових гарантій щодо захисту прав громадян, які проживають на територіях проведення антитерористичної операції, та обмеження відповідальності підприємств-виконавців/виробників житла за несвоєчасного здійснення платежів за спожиті енергетичні ресурси»;
- Закон України № 425-VIII від 14 травня 2015 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки учасників бойових дій та їхніх дітей, дітей, один із батьків яких загинув у районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій чи під час масових акцій громадянського протесту, дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи, для здобуття професійно-технічної та вищої освіти»;
- Постанова Кабінету Міністрів України № 356 від 4 червня 2015 р. «Про затвердження Порядку забезпечення діяльності прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, які перемістилися з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції»;
- Постанова Кабінету Міністрів України № 473 від 8 липня 2015 р. «Про внесення змін до Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу»;
- Постанова Кабінету Міністрів України № 505 від 8 липня 2015 р. «Про затвердження Основних напрямів розв'язання проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на 2015–2016 роки»;
- Закон України № 1669-VII від 2 вересня 2015 р. «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції»;
- Постанова Кабінету Міністрів України № 1156-р від 11 листопада 2015 р. «Про надання допомоги населенню, яке проживає в районах проведення антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях»;
- Постанова Кабінету Міністрів України № 1014 від 16 грудня 2015 р. «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України в інші регіони України, на період до 2017 року»;
- Закон України № 921-VIII від 24 грудня 2015 р. «Про посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Ключова інформація надана Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців [контактна особа — Дмитро Плечко, pletchko@unhcr.org]